

INTRODUCCIÓ

La Tordera ha estat, més enllà de les seves característiques biofísiques, per a la seva gent, un sistema fornidor de vida, en el sentit més generós del terme. Al llarg de la història, els pagesos han basat les seves activitats en la disponibilitat hídrica de la conca.

En les diferents activitats humanes de la zona d'estudi, l'aigua, en intensitats diferents, ha estat el líquid element bàsic. I encara més enllà dels usos vitals, per a la gent del territori, ha estat un component molt destacat de la seva cosmovisió.

El llegendari sorgit de les aigües d'aquest vell riu ha estat ampli, generós. És el cas de la riera de Gualba i la riera Xica d'Arbúcies, cataus de les dones d'aigua; a la vall de les Illes, una nova espècie també forjadora d'encanteris: les nàiades; als aiguavessos del costat de Viladrau, les paitides i les goges, belles dames sorgides dels engorjats més profunds, encantadores de concos i d'hereus.

Al llarg dels segles, el riu ha estat un món de jocs, fantasies i especialment d'aprenentatges per als infants i joves. Tota la munió de vivències socials produïdes per la riera al llarg de la història es malmeteren de manera extremadament ràpida com a conseqüència del desenvolupament industrial, que es va iniciar a la segona meitat dels anys cinquanta.

L'arribada paulatina de fàbriques d'arreu d'Europa, així com altres de derivades del procés de desindustrialització de la ciutat de Barcelona, va provocar que en molt poc temps les aigües netes deixessin de ser-ho, car els abocaments industrials sense cap mena de control convertiren la Tordera en un clavegueram. En poc temps vàrem veure desaparèixer les darreres llúdrics i rat-bufs, i tota una munió de fauna lligada al riu.

Els infants i joves de la zona vèiem baixar riu avall aigües fosques, que anaven canviant de color i d'olor, segons quin fos el tipus d'abocament, o de quina fos la fàbrica. Als petits, que fins aquells anys en tot l'estiu no ens movíem dels gorgs de la Tordera, fins i tot ens feia una certa il·lusió, perquè ens semblava que era quelcom màgic. Tanmateix era una joia que es dissipava i es convertia en temor, quan en sortir de l'aigua bruta, la pell del cos apareixia irritada i amb taques, els ulls coïen i les ferides pròpies de l'edat, com eren les pelades de genoll, s'infectaven.

Sobretot la inquietud augmentava quan en engegar els nostres pares l'aigua del riu, rec avall cap als horts, les tomaqueres, les mongeteres i la verdura en general apareixia cremada l'endemà d'haver regat amb la porqueria d'aigua que baixava riu avall.

Varen ser anys de molta frustració per als infants i també per a la gent gran, tot i que aquests ho acceptaren de manera resignada, com un mal menor que s'havia de pagar al mal anomenat «progrés». Han passat algunes dècades, la transformació del territori ha estat i és contínua, i es pot dir que actualment han desaparegut quasi del tot les formes de producció agrícola. Durant aquest període el nombre de masos de la conca que han tancat l'activitat agropecuària ha estat d'uns set-cents, dels quals uns cent vint s'han reconvertit en cases de menjar; una quarantena són equipaments i serveis, i la resta han esdevingut segones residències, tret de les més inaccessibles, que s'han convertit en ruïna.

La coberta forestal ha substituït els antics conreus i alguns prats. La massa forestal ha augmentat de forma molt notable; en el cas Montseny, l'alzinar s'ha incrementat en

un 32 %. Aquest increment en nombre d'arbres per hectàrea i en quantitat de fusta dreta, amb l'afegit de l'increment de temperatura en més d'un grau durant el període, dona raó d'una part important del descens dels cabals de diferents cursos d'aigua de la conca. Uns descensos que s'han vist, sens dubte, incrementats pels processos urbanístics intensos, per l'augment de la demanda de sòl industrial, i en la part que li pertoca, per la implantació d'embotelladores d'aigua en els municipis de Sant Esteve de Palautordera, d'Arbúcies i de Viladrau.

Avui en dia, la qualitat fisicoquímica i biològica de les aigües de la Tordera ha millorat substancialment gràcies, en bona part, a la progressiva instal·lació de les estacions de depuració d'aigües residuals (EDAR).

El treball que presentem té l'aspiració de mostrar l'estat de salut de la conca de la Tordera, des de la perspectiva dels registres llargs en el temps i de la interdisciplinarietat. S'han seguit i avaluat les variables ambientals i socioecològiques de manera continuada al llarg de les dues darreres dècades, i s'ha estudiat la conca de manera global a partir de les anàlisis sectorials, però tanmateix intentant integrar les diferents variables i vectors estudiats, i sobretot procurant establir les interaccions entre ells.

Les recerques de l'Observatori, lluny de ser formulades com un instrumental per a comprendre una realitat local, en aquest cas la conca de la Tordera, s'orienten com un model d'experimentació extrapolable a d'altres conques hidrogràfiques. Així s'ha esdevingut, per exemple, en el cas d'alguns indicadors de la Directiva Marc de l'Aigua (DMA), que s'estan testant en algunes línies de recerca de l'Observatori.

El llibre està estructurat en quatre blocs: el primer descriu l'entorn natural de la conca de la Tordera. El segon s'ocupa d'analitzar les característiques sociològiques, les formes de paisatge, les figures de protecció i el paper de connector ecològic dels corredors fluvials en un context de xarxa ecològica, descriu els processos de canvi global, amb un exemple aprofundit, com el cas de la vall d'Olzinelles, i analitza el marc socioecològic des de la perspectiva de la demografia i el canvi d'usos del sòl, per acabar amb les polítiques de planificació de l'aigua i de l'espai fluvial, tot emfatitzant el paradigma hidràulic de la DMA europea. El tercer bloc presenta els orígens històrics i la situació actual de l'Observatori, i es tanca amb una aproximació a la perspectiva de futur, a partir del nou escenari dissenyat per la DMA. El quart bloc comprèn les unitats temàtiques de recerca, en les quals cada línia d'investigació presenta la metodologia emprada, les anàlisis i els resultats per cada vector estudiat, i es tanca amb una valoració final sobre l'estat socioecològic de la Conca.

El treball ha estat realitzat per prop d'una quarantena d'investigadors, i ha rebut el suport decisiu de l'Agència Catalana de l'Aigua, la Fundació AGBAR, Consell Comarcal de la Selva, ajuntaments de Sant Celoni, Arbúcies, Hostalric, Fogars de la Selva, Gualba, Riudarenes, Vallgorguina, Santa Maria de Palautordera, Sant Esteve de Palautordera, Sils i Montseny.

La Institució Catalana d'Història Natural, amb la seva continuada il·lusió de servei a la comunitat naturalista del país i de propiciació de tasques col·lectives com aquesta, s'honora d'haver contribuït com a plataforma de convergència, anàlisi i potenciació d'aquest estudi.

MARTÍ BOADA* i JOSEP PEÑUELAS**

* Observatori de la Tordera

** Institució Catalana d'Història Natural